

ÁJINIYAZDÍN «BOZATAW» POEMASÍ HAQQÍNDÁ

Jamalova Flora

Ájiniyaz atındağı NMPI, Qaraqalpaq tili ham ádebiyatı tálim baǵdarı 4-kurs talabası

Ilimiy basshı: M.D.Bekbergenova

filologiya ilimleriniń kandidatu, docent

Annotatsiya: *Maqolada K.Sultanovning “Bozataw” asarining ideya-tematik xususiyatları, qahramon xarakteri yoritilish xususiyatlari talqin qilingan.*

Kalit so'zlar: *asar, syujet, obraz, ideya, mazmun, forma.*

Аннотация: *В статье описываются идейно-тематические особенности рассказа «Bozataw» К.Султанова, особенности освещения героического образа.*

Ключевые слова: *рассказ, сюжет, образ, идея, содержание и форма.*

Annotation: *The article describes the ideological and thematic features of the story "Bozataw" by K.Sultanov, the features of the heroic image.*

Key words: *story, plot, image, idea, content, form.*

XIX ásirdeń eń iri sóz sheberi bolǵan Ájiniyaz Qosıbay ulınıń "Bozataw" poeması óziniń idealıq hám mazmunlıq jaqtan júdá jaqsı jazılǵan kórkem shıǵarma esaplanadı. Bul poema xalıqqa keń tarqalǵan tariyxıy shıǵarma desek aljaspaǵan bolamız. "Bozataw" poemasınıń bahalılıǵı sonnan ibarat, ol xalıqtıń tilinen bayanlanıp yaǵnıy xalıq óziniń basınan keshirgen waqıyalar súwretlenip beriledi. Xalıq tariyxınan orın alǵan pútin bir waqıyanı óz ishine alatuǵın dóretpе: Shıǵarmada ushırasatuǵın adam atları, jer-suw atamaları tariyxta bolǵan.

"Bozataw" poemasında tiykarǵı sóz etiletuǵın waqıya 1858-jılı Qońıratqa jaqın "Bozataw" degen jerde bolǵan kóterilis ayıladı. Bunda tiykarınan tınısh otırǵan xalıqtı basqınshılar tonap, mal-múlkin aydap ketiwi, ápiwayı puqaranı qırıp-jayıp ketiwi, ulların qul, al, qızların kúnetip alıp ketiwleri sóz etiledi. Xalıq qattı qıynalıp óz ana topıraǵın taslap basqınshılar qolında bende bolıp ketip baratırıp xoshlasqandaǵı awır qayǵılı ahwalı, oǵada tásirli súwretlengen.

Mısalı:

"Jer hám el bilendur el hám jer bilán,
Jersiz eldiń kúni dárbe-dár bilán,
Ómiri óter júrektegi sher bilán,
Qádireń seniń bizge ótti Bozataw" [1.10].

- dep kórsetiledi. Sonday-aq dushpanlardıń jábirinen bas alıp ketiwge májbúr bolǵan Ájiniyaz shayırdıń ózi de kózine jas alıp qabırǵası qayısadı.

"Keter boldıq endi bizler bash alıp,
Xosh aman bol bizden qaldıń Bozataw.
Xoshlasarı qara kózge yash alıp,
Xosh aman bol bizden qaldıń, Bozataw" [1.10].

-dep jazadı shayıır.

Shıǵarmada bul jawgershiliktiń sebebi, Seyilxan dep kórsetedi. Xalıqtıń basına awır músiybet keltiredi. Buǵan dáliyl etip mına qosıq qatarların keltirip ótiwimizge boladı.

"Taǵdir alladandur, sebep Qońıratın,
Biyráhim Seyilxan degen elattan" [1.18].

Poemada sonday-aq hayal-qızlardıń bende bolıp jaw qolında ketiwi, kimisi qızınan, al, kimisi, súygeninen yáki qarındasınan ayrılıp qan jutıwları sol dárejede súwrtlengen. Onı aytıp jetkerip beriw shayırdıń dilwarlıǵı, sózge sheshenligi hám sol waqıyanı kózi menen kório sezine alıwına baylanıslı bolıp esaplanadı. Mısalı:

"Qara kóz, qıpsha bel qız bilan jawan,
Yúzleri gúl kobi kózleri mástan,
Quda amiri bilan bardılar Balkan,
Dáwlet qushı sondin ushtı Bozataw" [1.15].

Bunnn basqa da, "Pariydek qız shori bolıp satıldı,
Kaniyzek bashına tushti Bozataw"[1.15].

-dep keltiriledi shıǵarmada.

"Bozataw" poemasınıń xalıq tárepinen jaratılǵan variantları da ushıraydı. Bul variantta waqıya ulıwma basqasha tús alǵan. Bozataw aymaǵına suwdıń barmay qalıwı, jerlerdiń qunarlıǵınıń joytıwı hám taǵı basqa da faktlerdiń sebebinen kóship ketkenligi ayıladı. Tiykargı "Bozataw" poemasınıń ózinde elde túrkmenler shabıwlınan tozıp ján-jaqqa shashılıp ketken bolsa, al bul xalıq jaratqan variantında pútkilley basqa waqıyalar sóz etiledi. Bálkim bul da haqıyqatlıqqa jantasatın shıǵar degen de oy tuwıladı. Buǵan sebep, eger tap usı variant XIX ásirdeń ayaqlarında jazılǵan bolsa onda sol dáwirdegi xanlıq siyasatı, qarapayım qara puqaraǵa jerdj berse de tórtten birge, úshten birge berip, azǵantay dán ushın jallanıp islegeni ushın bul jerden kóship ketiwge májbúr bolıwı. Bolmasa suwdıń "Bozatawǵa baay qalǵanınan kóship-qonıslar payda bolıwı múmkin dep pikirlesesek boladı. Mısalı:

"Bozataw boyına tógin tókkenmen,

Tóginimdi jayıp egin ekkenmen
Suwı biyjay bolıp kóshi0 ketkenmen,
Xosh aman bol bizden qaldıń, Bozataw".

Ájiniyaz shayırdıń "Bozataw" poeması bul tariyxta bolǵan qaraqalpaqlardıń úshinshu kóterilisi yaǵnıy Oanaxannıń basshılıǵında "Bozataw" kóterilisine arnap jazılǵan shıǵarma. Onda xalıqtıń azatlıq háreketleri, ǵárezsiz turmıstı armanlaw óz kórinisin tapqan.

Juwmaqlap aytqanda, qaraqalpaq ádebiyatında, tariyxında óz ornın tapqan folklorlıq múlk bolıp qaladı. Óytkeni, qaraqalpaq xalqınıń árman-tilegi qansha zamanlar ótse de, qansha ásirler almassa da hesh qashan sónbeydi.

Ádebiyatlar:

1. Әжинияз. Бозатаў. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1975.